

ETT LIV I BARNDOMENS MÖRKER

- om Ingmar Bergmans självbiografi, *Laterna magica*.

Barndom och uppväxt.

Barndomens upplevelser sätter sina spår. Ja, de tidiga upplevelserna blir som outplånligt tunga stenar i den tidiga barnasjelen: omedvetna eller medvetna intryck slår ner under den ömtåliga huden, för att stelna till ärrbildningar eller ställvis blödande sår,

Ingmar Bergmans självbiografi är ett klart bevis på detta. Hans tidiga upplevelser bildar ett nät av ständigt återkommande bilder i den alltid närvarande film- och teaterskaparens repertoar.

Laterna magica - denna ålderdomliga plåtlåda till skioptikonapparat blir titeln på den återutgivna boken från 1987. Detta Bergmanår som nu existerar utges en jubileumsgåva, som inleds med ord av den kände franska nobelpristagaren från Nice - J.M.C. Le Clézio och med efterord av VD:n för IB-stiftelsen Jan Holmberg.

Le Clézios förord är relativt kort och inte särskilt inträngande. Han skisserar i stort Bergmans produktion som filmskapare; gör ett antal personliga reflexioner. Några formuleringar om Bergmans tidiga liv finns dock, som tex. kommentaren: "*en skör fågelunge som fötts i ett rofågelbo*".

Det kan vara en träffande metafor men det kan även vara en missvisande beteckning av en verklighet, som endast kom att vara levande i Bergmans eget själliv. När Bergman skrev sina memoarer skrev han även ner sina önskningar och föreställning - inte alltid sanningsenliga. Bergmans liv var mer eller mindre en pågående "fiktio".

Sanningshalten i det återgivna kan på flera ställen ifrågasättas. Läsaren får alltså ha en kritisk inställning och ett inte alltför lättroget sinne. Bergman är Bergman.

Men här finns de komplicerade barndomsskildringarna med den uppblussande fadern och den veka kärleksfulla och utelämnade modern. En mor som uppenbarligen inte ville leva tillsammans med en präst, som kom att dominera och vaka över hemmet och barnen.

Fadern

Fadern. präst i Hedvig Eleonoras församling, och tydligen mycket omtyckt och utåtriktad, men med en gammaldags auktoritär teologi i bagaget.

Och som sonen skriver "*när han bytte prästrocken mot rökrocken*" blev han plötsligt en annan människa; en vanlig - med andra ord.

En mor som var kär i en annan och inte kunde komma ur den borgerliga familjebilden. Skandal var ett ord som låg nära till hands - men den kom inte att inträffa. Livet fick gå vidare, som en själslig plåga i nuet.

Bergman uttalar sina berömmande ord om mormodern, som bodde i "Våröms" uppe i Dalarna. Här fick den unga Ingmar en fristad och som tydligt visar behovet av - en samtalspartner, en normal och nära vuxenrelation.

Tidigt kom teater och film att dominera den unge Bergmans sinne och intresse. Han får en kinematograf och kommer att fascineras över de rörliga bilder som han vevar fram i det hemliga gardrobsutrymmet..

August Strindberg

I vuxen ålder framstår en alltid närvarande August Strindberg, som en förebild, satt på piedestal. Kanske är det här som teatermannen Strindberg möter teatermannen Bergman. En själslig förening, som upphäver utanförskapet.

Skönlitteratur och teater förenar dem i både teori och praktik; samt i kvinnosyn. som innehåller mer begär än ansvar. De är båda oroliga själar, som levde på och omhuldade ett privat ego.

Det rastlösa skapandet hörde intimt samman med de kärleksrelationer som ständigt uppträdde i deras personliga liv. Och det var naturligtvis både en plåga och en kreativ tillgång, men ett sårbart filter mot den som kom i dessa giganters väg.

Här skall bara göras några nedslag i denna ställvis osammanhängande levnadsframställning. Det kronologiska händelseförloppet är borta och situationerna går spontant in i varandra, där de framkommer i ett jordnära, plötsligt flöde.

Bergmans skrivstil är enkel, på gränsen till det banala, ett dagbokskrivande, som då och då går över i ren självupptagenhet och egocentrisk fixering.

Bergman och Skatteverket.

1976 inträffar den s.k. Bergmansaffären. Det är då som skattedetektiven Kent Karlsson tar beslutet att gripa den store på Dramaten. Anledningen är skattefusk och brott mot de Svenska skattelagarna. Bergman, som konstnär och teaterman, har ingen aning om detta. Det hela tycks i lekmannens öga vara relativt harmlöst.

Men kvällspressen hänger på och då är drevet igång. I detta sammanhang flyr först Ingmar och Ingrid till Ingrids syster i Lesjöfors, för att få ett luftombyte. Men det avståndet räcker inte. Istället blir det Paris och därefter Residenzteatern i München. Den självvalda exilen får här en sorts vilopunkt.

Det finns dock några hållplatser i levnadshistorien som särskilt berör. Det är de påtagliga sex veckorna under tidig ungdom i Tyskland under den framväxande nazismens tid, då den unge Bergman tvingades lyssna till en predikan, inte med utgångspunkt från evangeliet utan med budskap ur Mein Kampf.

Brustna relationer.

I mogen arbetsålder vidtar teaterengagemang i Malmö. såväl Helsingborg som Göteborg. 1946 påminnes vi om Bergmans personliga förälskelse, vilket innebär att han överger hustru Ellen och barn, för att plötsligt fly till Paris. Arbetsdagar i byn Cagnes-sur-Mer.

Sven Nykvist.

Sedan vidtar de 8 åren i Malmö - de bästa i Bergmans liv. Han engagerar den kände Victor Sjöström för huvudrollen i Smultronstället. För att nu citera ett centralt parti vill jag återge vad Bergman skriver om sin fotograf Sven Nykvist:

Mest saknar jag samarbetet med Sven Nykvist. Det beror möjligen på att vi båda är restlöst fångslade av ljusets problematik. Det milda, farliga, drömliga, levande, döda, klara, disiga, heta, häftiga, kala, plötsliga, mörka, vårliga, infallande, utfallande, raka, sneda, sinnliga, betvingade, begränsande, giftiga, lugnande, ljusa ljuset. Ljuset.

Dramatenchefen och filmskaparen.

Därefter blir det Stockholm och hans andra hem dvs. Dramatiska teatern. När Fårö-tiden inträder blir det en ständig filmatisering under intensiva sommar-månader. Här växer Bergmans mest kända produktion fram. De oförglömliga filmsekvenserna, som framställer livets svarta och ljusa sidor, döden och livet - ett schackspel i dödens närhet. De vita klipporna, den svala strukturen, liksom överlämnad i ett landskap där lidande och skönhet går samman.

Käbi Laretei.

Giftermål med den kända konsertpianisten Käbi Laretei - en gemenskapens fågel inbegripen osäkerhet och självklarhet, liksom hos Bergman - ständigt ett ifrågasättande av sig själv.

Avslutningsvis deklarerar Jan Holmberg turerna kring bokens tillkomst, första utgivning och de partier som förelegat som manus men blivit strukna.

Relationerna till den första förälskelsen i Anna och samstämmigheten med Stridsbergs bok Inferno. Boken avslutas med en återgivning av en intervju gjord av tv-journalisten Wandy Outhsis.

Hans-Evert Renérius

Bok: Ingmar Bergman. Laterna magica. Jubileumsutgåva 2018. Norstedts